

Woord vooraf

WE HATEN ELKAAR MEER DAN DE JODEN GAAT OVER verdeeldheid tussen Palestijnen onderling en niet over Israël en de bezetting van de Palestijnse gebieden. Wel handelt het over de steeds terugkerende interne strijd in de Palestijnse geschiedenis. Elke Palestijn is zich hiervan pijnlijk bewust, maar deze tragiek bleef altijd verborgen achter de schermen van de wereldpolitiek en het nieuws over de Israëlische bezetting. Hierdoor werd een belangrijke vraag de afgelopen decennia niet gesteld: waarom zijn Palestijnen vaak banger voor elkaar dan voor de Joden?

Om de vraag naar deze aloude broedertwisten draait dit boek. De strijd is intussen weer zo gevaarlijk dat veel Palestijnen beseffen dat ze verder dan ooit verwijderd zijn geraakt van de oprichting van hun eigen staat.

Dit boek is het derde deel van een drieluik over verdeeldheid binnen volkeren en geloofsgemeenschappen in het 'Heilige land'. Het eerste, *Een volk dat alleen woont* (2000), ging over Joodse ruzies, en het tweede, *Heilige ruzies* (2007), over christelijke wrijvingen.

Nadat ik voor het schrijven van deze boeken lang in Tel Aviv en Jeruzalem had gewoond, vestigde ik me in Ramallah: de tijd was aangebroken om mét Palestijnen te leven en te praten. Een jaar lang deed ik in hun midden mijn onderzoek. Dit boek is ook de weerslag van mijn indrukken van en ervaringen met gewone Palestijnen in hun leven van alledag.

Net zoals ik me in *Een volk dat alleen woont* heb gericht op interne Israëlische perikelen, concentreer ik me in *We haten elkaar meer dan de Joden* op interne Palestijnse troebelen, ook al zijn Israël en de Pales-

tijnse gebieden in de afgelopen decennia met elkaar vergroeid en kunnen we ze nauwelijks los van elkaar zien.

Het Palestijnse volk geldt voor velen vooral als een volk dat in een bezet land leeft. Het effect van die bezetting op de Palestijnen is moeilijk te overschatten: ze is in vijftig jaar tot in alle vezels van de samenleving doorgedrongen. Palestijnen ervaren haar als een aantasting van hun hele bestaan en als een vernedering. Ze zijn murw geslagen. Bij veel Palestijnen heb ik machteloosheid en achterdocht gezien, frustratie, moedeloosheid en ontkenning. Ze zeggen al jaren: 'Erger dan dit kan niet,' om vervolgens te merken dat het wel erger kan.

Ik moest, hoorde ik, het leven in de Palestijnse gebieden niet beschrijven als een 'gewoon leven' maar als een gevangenis waarin elk opbouwend werk een als gevolg van de bezetting tot mislukking gedoemde poging is om zo'n gewoon leven te leiden. Tal van Palestijnen vinden dat hun vijand ieder hoopgevend initiatief de afgelopen decennia in de kiem heeft gesmoord. Zij wijten hun misère aan Israël.

Maar is de bezetting het hele Palestijnse verhaal, laat alles wat Palestijns is zich ertoe herleiden? Is de broederstrijd tussen Fatah* en Hamas* eraan te wijten?

Een dergelijke blik, waarmee veel westerlingen al decennialang naar dit gebied kijken, doet de Palestijnen en hun geschiedenis geen recht. In dit boek komen Palestijnen aan het woord die een aldus vernauwde blik op hun situatie en henzelf van de hand wijzen.

Palestijnen maken deel uit van een eeuwenoude cultuur en ze vormen een samenleving die net als andere samenlevingen scholen omvat, juristen en journalisten telt, criminaliteit en discriminatie kent, vakbonden en stakingen, er is een regering, een oppositie en er zijn tal van fracties en facties.

In deze samenleving lijden Palestijnen die niet tot de politieke elite behoren al eeuwen onder hun eigen leiders. Er wordt veel gefoeterd op het Palestijns Gezag: 'Onze leiders zijn verraders', 'Collaborateurs zijn het' en één islamist noemt het Palestijns Gezag zelfs een Joodse Raad. Verder hoorde ik dagelijks dat president Abbas* vooral niet moest denken dat hij de leider van alle Palestijnen was. Veel Palestijnen zien hem als een onderaannemer van de bezetting.

Broederstrijd is, in een omgeving waar men zich gezamenlijk in het nauw gedreven voelt, geen onderwerp dat de conversatie smeert. Mijn onderzoek ter plaatse kwam dan ook niet meteen op gang. Lang heb ik overwogen een boek te schrijven over de vraag waarom ik niet het boek kon schrijven dat ik wilde schrijven. Hoe kon ik, vroeg ik me af, de pijn negeren die de bezetting Palestijnen doet, en vragen naar iets wat zo mogelijk nog pijnlijker is en gevoeliger ligt?

Dit kon wel bij *dissidente* Palestijnen. Zij halen veelal hun geschiedenis aan en geven niet als vanzelf de Britse of Israëlsche bezetter de schuld van alle falen.

Een van hen, uit Gaza, vindt dat Palestijnen altijd dezelfde pasklare antwoorden geven en eens in de spiegel moeten kijken.

Een andere Gazaan zegt: ‘...wat hebben deze stank, de chaos en weteloosheid, de moordpartijen, eeuwenoude familievetes... te maken met de bezetting?’ Zonder dat hij het zich bewust is vormt zijn retorische vraag een echo van de verzuchting van de christelijke Arabische onderwijzer en schrijver uit Jeruzalem Khalil al-Sakakini (1878-1953)* vijftienzeventig jaar eerder: ‘Partij x heeft bezwaar tegen partij y, niet om het land te behoeden voor gevaar, maar om de andere partij invloed en eer te onthouden. Wij zijn een natie zonder levenswil. Zo is het en niet anders.’¹

Veel van deze dissidenten vinden samenwerking met Israël noodzakelijk om vooruit te komen. Zij wijzen op premier Salam Fayyad (1952),* die tussen 2007 en 2013 hervormingen doorvoerde en de grondslag legde voor een toekomstige Palestijnse staat. De vooraanstaande Nederlandse diplomaat Robert Serry noemt in zijn boek *The Endless Quest* Fayyads beleid een *failed success*. Fayyad heeft veel bereikt, maar naarmate hij meer succes had, ging president Abbas hem meer tegenwerken. Ook Israël werkte op den duur niet genoeg mee, zo stelt Serry.

Om mijn diverse sprekers te kunnen volgen is enige context nodig. Daarom laat ik in elk hoofdstuk hun verhalen voorafgaan door een historisch relaas. Dit heeft geen wetenschappelijke pretenties, het dient alleen als achtergrond voor mijn hoofdpersonen.

In het eerste hoofdstuk bijvoorbeeld, over de Arabische opstand (1936-1939),* spreek ik Palestijnen die aan deze opstand herinneringen bewaren, of wier familieleden destijds meevochten in een van de

strijdende groeperingen. Maar ik begin met een historische schets van de wereld van Mohammed al-Hoesseini (1895-1974)* en Ragheb Bey al-Nasjasjibi (1881-1951),* twee belangrijke Arabische leiders in het toenmalige Palestina. Het gaat hierbij om hun onderlinge problematische relatie, niet om de opstand als zodanig of om zulke historische vraagstukken als: werden Arabieren in Palestina* tot geweld aangezet door opportunistische en onbekwame leiders? Of: moeten we de Arabische opstand zien als een antikoloniale strijd, met Palestijnse boeren als kern, omgeven door een stedelijke bovenlaag die probeerde greep op de gebeurtenissen te krijgen? Om zulke historische vraagstukken, hoe boeiend ook, ging het mij nu niet.

Dit geldt ook voor het jaar 1948, de *Nakba*,* 'de catastrofe' die de Palestijnen overkwam toen honderduizenden van hen, voor de oprichting van de staat Israël en na, van hun land vluchtten en werden verdreven. Deze pijnlijkste episode uit de Palestijnse geschiedenis is al decennia onderwerp van discussie. Mij daarentegen was het te doen om het verhaal van de Palestijns-Arabische interne conflicten in de periode die er onmiddellijk aan vooraf ging, van 1946 tot het begin van de Nakba.

Daarna volg ik de interne Palestijnse geschiedenis in chronologische volgorde: de eerste intifada* in 1987 die uitmondde in de ondertekening van het Verdrag van Oslo* in 1993, de terugkeer van de Palestijnse leider Jasser Arafat (1929-2004)* naar de Palestijnse gebieden in 1994 en de vestiging van zijn gezag en de geleidelijke ineenstorting ervan. Na het uitbreken van de tweede intifada in het jaar 2000 zien we de groeiende populariteit van Hamas, dat in 2006 de parlementsverkiezingen won, een uitslag die Fatah niet aanvaardde. Een bloedige machtsstrijd van een aantal maanden volgde en mondde in juni 2007 uit in een burgeroorlog. Hamas greep de macht in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever bleef Fatah het Palestijns Gezag leiden.

In het zesde en laatste hoofdstuk volgen we Salam Fayyad, die in 2007 door president Abbas werd aangesteld als premier. Als eerste Palestijnse leider noemde hij de Palestijnse staat een plicht en geen recht. Hij stelde orde op zaken maar kreeg hiervoor weinig waardering. In 2013 moest hij het veld ruimen. Hoe het verder gaat met de onderlinge verdeeldheid sinds het aftreden van Fayyad staat in de Epiloog.

Veel belangrijke kwesties waarnaar mijn zegslieden verwijzen kunnen in dit boek niet worden besproken. Ik heb het bijvoorbeeld wel over de verhouding tussen Hamas en de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO);* niet over de rol van Israël in 1988 bij de oprichting van Hamas. Wel over de verdeeldheid die in 1993 onder de Palestijnen ontstond, toen Palestijnse leiders het Arafat kwalijk namen dat hij door het Verdrag van Oslo te ondertekenen genoegen nam met een fractie van 'historisch' Palestina; niet over de vraag wat 'historisch' Palestina precies omvat, en wie er (juridisch) aanspraak op kan doen gelden.

Net als in de eerste delen van mijn drieluik ligt de nadruk op onderlinge verhoudingen. Hierbij is, afgezien van eigen observaties, mijn doel vooral geweest Palestijnse waarnemingen tot uiting te laten komen. Niet: te beschuldigen, te veroordelen of te polemiseren. Wel stelt een geschiedenis van aanhoudende Palestijnse tweespalt onvermijdelijk elk van de opeenvolgende Palestijnse leiders Mohammed Hoesseini, Jasser Arafat en Mahmoed Abbas in een bepaald, niet altijd flatteus licht. De geschiedschrijving kan niet verhelen dat geen van hen drieën in staat is gebleken de Palestijnen te beschermen tegen de verwoestende gevolgen van burgeroorlog en broederstrijd.

Dit is geen hoopgevend vaststelling. Maar het komt vaker voor dat de geschiedenis haar beoefenaars tot dergelijke constatering dwingt. Behalve deze Palestijnse percepties is mijn doel hier ook geweest de historische achtergrond te geven, te beginnen met de jaren twintig van de vorige eeuw, van de feitelijke situatie zoals we die nu kennen. Zonder kennis van deze achtergrond verkeren we in onzekerheid en tasten we in het duister.

Mijn dissidente stemmen zijn die van onafhankelijk denkende Palestijnen. Hun verhalen staan hier centraal. Zij volgen het wereldnieuws op de voet via Palestijnse tv-zenders en kranten uit de omringende Arabische landen, en Israëliëse media, CNN en al-Jazeera. Deze Palestijnen durven te vertellen dat hun eigen kranten hoofdzakelijk over de bezetting schrijven, en de interne machtsstrijd structureel verzwijgen. Zij hadden de moed in mijn aanwezigheid zelfstandig en genuanceerd te oordelen over complexe ontwikkelingen in hun omgeving. Ze reflecteren openhartig op hun eigen cultuur. Hun gewaagde opvattingen brengen hen vaak in botsing met Palestijnse instellingen. Sommigen raken

geïsoleerd. Een aantal van hen is een of meer keren door het Palestijns Gezag gevangen gezet.

Met veel van zulke welingelichte kritische Palestijnen heb ik dikwijls gesproken en plezierig samengewerkt. Een van hen zegt, wanneer ik hem in zijn tuin vol bloemen in Gaza-Stad opzoek: 'Als patriot gaat het mij aan het hart, maar wij haten elkaar meer dan de Joden. Wat is er met ons gebeurd?'

Om hen draait dit boek. Zij zijn mijn hoofdpersonen: zij vertellen hun verhaal en doen bekentenissen, zij analyseren – elkaar, zichzelf en hun volk.

Mijn verhuizing van Jeruzalem naar Ramallah: Eerste verkenningen

'Zijn we westers of oosters?'

OP EEN DINSDAGMIDDAG IN SEPTEMBER VERHUIS IK VAN Jeruzalem naar Ramallah. Ik ga op zoek naar het plaatselijke perspectief en wil het komende jaar mijn brood bij de Palestijnse bakker kopen, en als mijn gasfles leeg is zal ik Ahmed bellen. En wellicht zal ik eens een Palestijnse dokter bezoeken.

Dat ritten met Palestijnse chauffeurs niet ongevaarlijk zijn vermoed ik op die dinsdagmiddag al. Taxichauffeur George weet behendig aan de files te ontsnappen terwijl hij me naar de Palestijnse 'hoofdstad' Ramallah brengt. Ik ken hem uit de tijd dat ik in de Oude Stad van Jeruzalem woonde.

George zet mijn bescheiden roltas in zijn auto en kijkt me verbaasd aan.

'Een jaar?' vraagt hij.

'Een jaar,' antwoord ik.

Vervloeken zal ik de drie broeken en de kleur zwart, en nerveus zal ik worden van de brave rok die ongeschikt zal blijken voor de Palestijnse samenleving.

We rijden noordwaarts maar we gaan de wereld van het Oosten binnen. Hier leven mensen met God en ze hebben iets anders aan hun hoofd dan een berg vuilnis naast hun huis. 'Ons leven is best goed hoor. Buitenlanders denken dat we zielig zijn, maar dat valt mee,' zegt George, een christelijke Palestijn, die genoeg heeft van zijn regering. 'Zakkenvullers zijn het. Voordat zij kwamen was Israël hier. Dat was toch beter.'

Na een riskante inhaalmanoeuvre komen we aan bij de wegversper-

ring Kalandia. 'Onze *duty free zone*,' licht George toe. Een paar jaar geleden gaf de handel in kanariepietjes, zongerijpte tomaten en onderbroeken de plek iets extra's. Ooit kocht ik er een flesje nep-Dior, maar nu is de boel getransformeerd in een terminal waar je vooral haast hebt.

We zijn aangekomen in het gebied van het Palestijns Gezag. Ik vraag me af waarom er in deze toeterende zigzaggende automassa geen agent is. Ramallah ligt voor ons, maar reusachtige betonblokken blokkeren de weg. Het vijandig gezag, zo zegt George, 'wil dat we eerst nog even stapvoets om een stuk muur van vijfhonderd meter heenrijden. Voor niets heen en terug, dat is hier normaal. Voor sommige Palestijnen is dit dagelijkse kost. Bochten vindt de vijand veiliger, rechtdoor geeft alleen maar terreur.'

Soms duurt die haarspeld drie kwartier, maar daarna ben je er ook echt. Weer die betonblokken en plastic wegversperringen. Vanaf het met uitbundige graffiti opgevulde stuk van de Afscheidingsmuur bij de wegversperring kijkt de Palestijnse leider Jasser Arafat in uniform en met zorgvuldig gedrapeerde *kefiya** – een geblokte katoenen hoofdoek voor Arabische mannen – ontevreden toe. De revolutie stagneert immers al jaren en de bezettende *el Jahoed** rukt op. Maar de leider ziet er op deze muurschildering piekfijn uit en zijn uitdossing geeft het fletse geheel glans.

Naast Arafat prijkt Fatah-leider Marwan Bargoeti (1959),* met opgeheven geboeide handen. Hij zit in de gevangenis. Op deze muur houden ze samen het Palestijnse verlangen levend naar terugkeer naar hun geboortegrond. Arafat en Bargoeti zijn leiders die moed geven. George zegt dat ze de betere tijden van het Palestijns verzet en van saamhorigheid in herinnering brengen: 'Als je naar hen kijkt, heb je het gevoel dat je wint.'

Langs de drukke weg naar Ramallah, door de gemeente El Bireh, ligt puin en huishoudelijk afval gestort tussen de gebouwen, oude apparatuur op de veranda's, op de stoep, waar je ook kijkt. Vooral de verschrompelde theezakjes op straat intrigeren. Ze zijn toch net iets anders dan zwervende colablikjes. George vertelt dat vuilnis ophalen hier verboden is. Verbranden is volgens sommigen een mooi alternatief.

Ik vraag waarom de gemeente geen vuilnismannen stuurt. 'We zijn hier officieel in Jeruzalem. Mensen betalen *arnona*,* hun elektriciteits-

en telefoonrekeningen komen uit Israël en Jeruzalem moet onze vuilnis ophalen. Maar Israël komt hier alleen voor arrestaties.'

Waarom haalt de gemeente El Bireh de vuilnis niet op? 'Ze zeggen dat Israël het verbiedt,' zegt George, 'maar dat is onzin. We kunnen het niet opbrengen, het heeft allemaal geen zin. We hebben alles geprobeerd: geweldloos verzet in de eerste intifada, geweld in de tweede intifada,* en vorig jaar de vn.'

Nu eens inhalend en dan weer laverend om de gaten in het wegdek te omzeilen, zegt George dat je hier niet alles moet willen begrijpen. 'Als je dat probeert, word je gek. Een man aan deze kant van de vangrail woont nu eenmaal in Ramallah en zijn overbuurman in Jeruzalem.'

Het straatbeeld wordt opgefleurd door uitgestalde appels, meloenen en trossen bananen. Ze brengen sfeer. We passeren café Paradice en meubelzaak Reivera; het spellen ging wel goed bij de confectiezakken Miss Dubai en Champs Elysées. Dan zegt George: 'We weten niet of we de glitters van Miss Dubai willen of iets klassieks van Champs Elysées. Zijn we westers of oosters? Ik weet het wel, maar onze leiders niet.'

De wasmachine

Ik zet mijn tas neer in mijn eerste verworvenheid in Ramallah: een huurwoning met afgedankte meubels, zonder telefoon of internet.

Twee weken eerder was ik op deze woning gestuit tijdens mijn hui-zenjacht, die mij een eerste indruk gaf van het Palestijnse leven. In een klooster raakte ik, wachtend op makelaar Samer, in gesprek met een Arabische vrouw uit Israël. Ik moest afzien van mijn voornemen om geen Hebreeuws te spreken.

'Dit blijft tussen ons hoor,' zegt ze sussend. 'Ik spreek graag Hebreeuws. Voor mij is het de taal van de vrijheid en bescherming. Zonder Israël was ik al lang gevlucht. Onder Palestijns Gezag kunnen mannen je gewoon slaan. Israël en de Palestijnen hebben een groot probleem, maar ik heb het in Israël goed,' zegt ze. 'Het is een rechtsstaat. Als ik word geslagen, is er onafhankelijke rechtspraak. Als ik ziek word, krijg ik een uitkering. Kom daar hier op de Westelijke Jordaanoever maar eens om. En denk vooral niet dat hier geen geld is.'